

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΤΡΙΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΣΟΚ

ΠΑΣΟΚ: Στο «κατώφλι» νέας εποχής, είκοσι έτη μετά...

Σε φάση αναζήτησης άλλων κατευθύνσεων με το κλείσιμο του μεταπολιτευτικού του κύκλου

Κατά γενική εκτίμηση, το 3ο Συνέδριο, θα αποτελέσει τομή στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ, καθ' όσον θα διαφανούν, πλέον, ώριμα οι κατευθύνσεις της νέας εποχής. Η συμπλήρωση του 20ετούς μεταπολιτευτικού κύκλου βρίσκεται το σημερινό κόμμα της διακυβέρνησης με ιδιαίτερα εδραιωμένη την κοινωνική του επιρροή και συνοχή. Ταυτοχρόνως, στο εσωτερικό του κομματικού συστήματος, δεί-

Του ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΥΡΗ

χνει να έχει σταθεροποιηθεί σε ηγεμονική θέση. Εν τούτοις, η ανάδυσή του και η παγίωσή του στη μεταπολιτευτική πολιτική σκηνή δεν υπήρξε ούτε ευθύγραμμη, ούτε ανώδυνη διαδικασία.

Η Μεταπολίτευση δεν υπήρξε η φυσιολογική «συνέχεια» της προδικτατορικής περιόδου. Οι πολιτικές δυνάμεις που εμφανίζονται το 1974, με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας, και βεβαίως το ΠΑΣΟΚ, δεν αποτελούν την «ευθύγραμμη» συνέχεια των προδικτατορικών. Η απόπειρα να «μεταφρασθούν», απλώς, τα προδικτατορικά πολιτικά κόμματα στη νέα περίοδο θα αποτύχει. Η πορεία των πολιτικών πραγμάτων έχει εγγράψει, ήδη από το 1965, την τάση διάσπασης της Ενώσεως Κέντρου (ΕΚ). Η πόλωση στο εσωτερικό της, με την εμφάνιση μιας ριζοσπαστικής τάσης (Κεντροαριστερά), είναι παράγωγο αποτέλεσμα της πολιτικής συγκυρίας των Ιουλιανών, αλλά και, συνολικά, της ανάπτυξης των κοινωνικών αγώνων στη δεκαετία του '60.

Η ΕΚ θα βρεθεί στο επίκεντρο της κρίσης εκπροσώπησης που εκδηλώνεται ανοικτά με τα Ιουλιανά. Η κοινωνική της βάση βρίσκεται συνεχώς σε βαθύτατη αναντιστοιχία με το ηγετικό πολιτικό προσωπικό της, το οποίο επιδιώκει αφανώς το συμβιβασμό με την ΕΡΕ και τη Μοναρχία. Η αντίφαση της επρόκειτο να εκδηλωθεί με σφοδρότερο τρόπο, μετά τις ματαιωθείσες από τη δικτατορία εκλογές του Μαΐου 1967, τις οποίες θα κέρδιζε, σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις. Η επιβολή της δικτατορίας θα διακόψει «βίαια» τις πολιτικές εξελίξεις και θα διευρύνει ακόμη περισσότερο το κενό πολιτικής εκπροσώπησης.

Από το «Κέντρο» στο ΠΑΣΟΚ

Με την πτώση της δικτατορίας η πολιτική σκηνή έχει μετατοπισθεί αριστερά. Γίνεται αισθητή η ανάγκη ενός ριζοσπαστικού πολιτικού φορέα, που θα ανταποκρίνεται επαρκώς στα νέα δεδομένα: διάλυση των παλαιών πολιτικών κομμάτων, κατάργηση της Μοναρχίας, εμπέδωση του κοινοβουλευτισμού και του κράτους Δικαίου, διάσπαση της Αριστεράς, ανάγκη ανανέωσης του πολιτικού προσωπικού, αλλά και σε μία, επίσης διαφορετική, διεθνή συγκυρία: εμφάνιση κινημάτων κοινωνικής αμφισβήτησης, άνοδος της Αριστεράς στην Ευρώπη, προοπτική διακυβέρνησης, άνθηση αντιιμπεριαλιστικών κινημάτων.

Στις νέες συνθήκες της Μεταπολίτευσης, το ΠΑΣΟΚ θα υπάρξει όχι ως «κεντρώο» κόμμα, αλλά ως σοσιαλιστικό και μάλιστα, ριζοσπαστικό. Ο στόχος να αποτελέσει η ΕΔΗΚ την ειρηνική, σταδιακή

«μετεξέλιξη» της Ενώσεως Κέντρου σε σύγχρονο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα θα αποτύχει. Ταυτοχρόνως, με την ανάδυση του ΠΑΣΟΚ επιλύεται και η παρατεταμένη (μετεμφυλιακά) κρίση εκπροσώπησης του λαϊκού κοινωνικού συνασπισμού, της οποίας η απαρχή ανάγεται στη συντριβή του εαμικού κινήματος κατά τον εμφύλιο πόλεμο. Η επίλυση αυτής της κρίσης αποκρυσταλλώνεται θεσμικά, και περισσότερο μόνιμα, στη μεταδικτατορική εικοσαετία με τη διαμόρφωση για πρώτη φορά στην Ελλάδα **μαζικού κόμματος** πέραν του κομμουνιστικού.

Η προδικτατορική «Κεντροαριστερά» του Α. Παπανδρέου, όμως, δεν θα «μετεξελιχθεί» ευθύγραμμα. Για να μετασχηματισθεί σε ΠΑΣΟΚ, θα έρθει σε ρήξη με το Κέντρο, ήδη από το 1971. Πρόκειται για έναν εντελώς νέο πολιτικό σχηματισμό και μία ριζικά διαφορετική ιδεολογική και πολιτική συγχώνευση. Ο νέος φορέας υπήρξε αποτέλεσμα της πολλαπλότητας και της πολυμορφίας των κοινωνικών αντιθέσεων και των ζυμώσεων της ελληνικής κοινωνίας, γεγονός που αποκρυσταλλώνεται στη διαφορετική πολιτική, ιδεολογική και ιστορική προέλευση των ρευμάτων και κινήσεων που συντέλεσαν στη διαμόρφωσή του («Κέντρο-Αριστερά», ΠΑΚ, Δημοκρατική Αμυνα, στελέχη του αντιδικτατορικού φοιτητικού κινήματος, τροτσικιστικές ομάδες κ.λπ.).

Οι ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές τάσεις της προδικτατορικής περιόδου θα αποτελέσουν τις **υποθήκες** της μεταπολίτευσης. Το κενό πολιτικής εκπροσώπησης, που εγγράφεται στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό μετά την ιστορική συντριβή των κυρίαρχων τάξεων, οι κοινωνικές συγκρούσεις της μετεμφυλιακής περιόδου και κυρίως της δεκαετίας του '60 (με αποκορύφωμα τα Ιουλιανά), στις οποίες θα προστεθούν και εκείνες της δικτατορίας, θα αποτελέσουν μια **αντικειμενική, κοινωνική και πολιτική προϋπόθεση, ένα πλαίσιο, όχι όμως και την ικανή συνθήκη για τη συγκρότηση και επιβολή των νέων πολιτικών σχηματισμών**. Το ζήτημα θα κριθεί στους (πολιτικούς και κοινωνικούς) ανταγωνισμούς κυρίως της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου 1974-1977, καθώς και από τις θέσεις που θα λάβουν τα (νέα) πολιτικά υποκείμενα απέναντι σε αυτούς.

Μοναδικό αντίπαλο δέος

Χάρη σε έναν ιδιότυπο «αριστερισμό», το ΠΑΣΟΚ καταγράφεται ως το μοναδικό αντίπαλο δέος στην πολιτική του Κ. Καραμανλή, αμφισβητώντας το περικορρακωμένο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο της μετάβασης στον κοινοβουλευτισμό. Συνδέεται έτσι με τον διάχυτο δυναμικό ριζοσπαστισμό της εποχής εκείνης, υπερβαίνοντας και την Αριστερά, η οποία παραμένει στο περιθώριο για τους γνωστούς ιστορικούς λόγους. Το γεγονός αυτό θα αποβεί καθοριστικός παράγοντας στην επόμενη περίοδο. Θα κρίνει τη μάχη, σχετικά με το ποιος πολιτικός φορέας θα αναδειχθεί σε προνομιακό εκφραστή των λαϊκών διαθέσεων. Όσο και αν το αποτέλεσμα των

Η πορεία του ΠΑΣΟΚ, μέσα στην εικοσαετία της Μεταπολίτευσης, δεν ήταν χωρίς «αυθωνισμούς» ούτε «αυόδυνη».

εκλογών του 1974, αλλά και η τότε θέση των κομμάτων προδιαγράφουν μια συγκεκριμένη τάση, το ζήτημα αυτό θα επιλυθεί βασικά στην επόμενη φάση 1975-1976 και, εκλογικά, το 1977.

Με άλλα λόγια, το ΠΑΣΟΚ δεν κάλυψε αυτομάτως με την ίδρυσή του το κενό. Η συγκρότηση ενός κομματικού σχηματισμού και κυρίως η ανάληψη από τον ίδιον της «ιστορικής αντιπροσώπευσης» κοινωνικών ομάδων, πρέπει να κατανοείται πάντοτε μέσα στο πλαίσιο μιας, όχι ευθύγραμμης, ούτε αυτόματης, αλλά συγκρουσιακής και αντιφατικής διαδικασίας, διαδικασίας που κρίνεται μέσα στους κοινωνικούς, πολιτικούς και ιδεολογικούς ανταγωνισμούς της εκάστοτε συγκυρίας, ως πολιτικό αποτέλεσμα της έκβασής τους.

Η πολιτική εκπροσώπηση των ριζοσπαστικοποιημένων μικροαστικών, αγροτικών και νέων βιομηχανικών μισθωτών στρωμάτων, αποτέλεσε ευρύ πεδίο σύγκρουσης των μεταπολιτευτικών δυνάμεων, όχι μόνο της Αριστεράς. Η ΕΚ - ΝΔ με το σοσιαλδημοκρατικό της προφίλ ξεκίνησε το 1974 ως αξιωματική αντιπολίτευση, διαθέτοντας το 20% του εκλογικού σώματος. Η δε Ενωμένη Αριστερά, με 9,5%, παρουσιαζόταν σχεδόν ισοδύναμη με το ΠΑΣΟΚ (13%). Και, μάλιστα, η εκλογική γεωγραφία των κομμάτων, στις εκλογές του 1974 αποκαλύπτει πως **εργατικά και λαϊκά στρώματα** (όσα δεν μετακινούνται συγκυριακά προς τη Ν.Δ.) **δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση στην Ενωμένη Αριστερά παρά στο ΠΑΣΟΚ**.

Το ΠΑΣΟΚ και η Αριστερά ξεκινούν από σχετικά ισοδύναμες θέσεις. Το στοίχημα της πρωτοκαθεδρίας παραμένει ακόμη ανοικτό. Εντούτοις, η εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ είναι ήδη λαϊκή, ούτε ιδιαίτερως «μικροαστική», ούτε ιδιαίτερως «αγροτική».

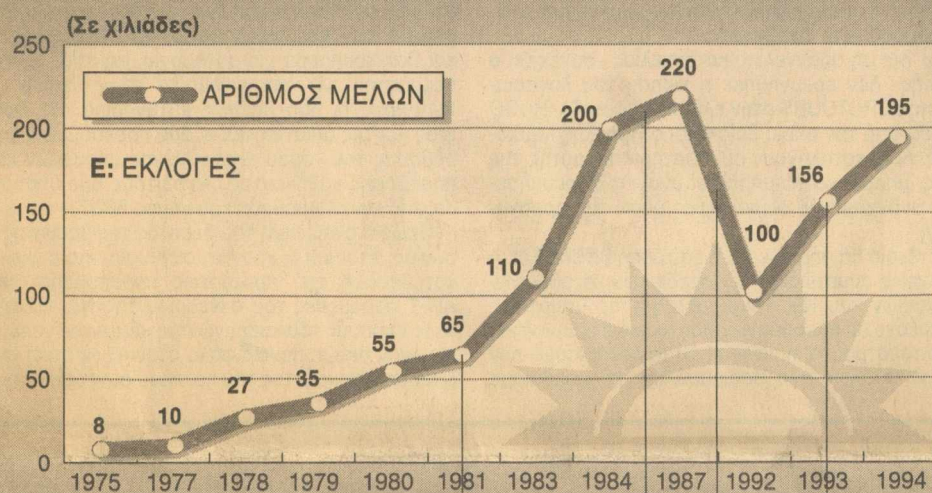
Στην περίοδο 1974-77 θα διαμορφωθεί ουσιαστικά το πολιτικό και ιδεολογικό στίγμα του ΠΑΣΟΚ, θα χαραχθούν οι διαχωριστικές γραμμές που το διαφοροποιούν ριζικά από τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις της περιόδου: άρνηση, από τη μία πλευρά, του πλαισίου της Μεταπολίτευσης, που την χαρακτηρίζουν ως «καισαρική δημοκρατία» (άρνηση του Συντάγματος, απαίτηση πλήρους αποχουντοποίησης, σκληρή στάση στο Κυπριακό, κ.λπ.), γραμμή, από την άλλη, αποδοχής και πρωτοδότησης των κοινωνικών εντάσεων που έχουν εκδηλωθεί. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις κινητοποιήσεις των αγροτών που χαρακτηρίζουν την πρώτη μεταπολιτευτική φάση και τη σημασία των οποίων έχει εντοπίσει το ΠΑΣΟΚ.

Οι πολιτικές θέσεις που διαμορφώνει (επαγγελία του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού και της αυτοδιαχείρισης) έχουν ως αποτέλεσμα, στο επίπεδο του πολιτικού προσωπικού, **τη ρήξη και απομάκρυνση από αυτό, του συνόλου σχεδόν των βουλευτών του προδικτατορικού Κέντρου**, ακόμα και της Κεντροαριστεράς. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τους 100 βουλευτές του ΕΚ που συμμετείχαν στη σύσκεψη υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου αμέσως μετά τη Μεταπολίτευση, μόνον **δύο** τον ακολούθησαν.

Η οροθέτηση από την ΕΚ-ΝΔ, λόγω των αντιφάσεων της τελευταίας είναι εύκολη. Το ΠΑΣΟΚ οροθετείται, επίσης, ολοκληρωτικά και από τη Σοσιαλδημοκρατία, κυρίως τη δυτικογερμανική (SPD). Η οροθέτηση όμως δεν αφορά μόνο την κλασική Σοσιαλδημοκρατία, αλλά και την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Αριστερά των Κ.Κ. Στην αντιπαράθεση με την παραδοσιακή ελληνική κομμουνιστική Αριστερά χρησιμοποιείται, απλώς, η καλπάζουσα κρίση της, η -για τους γνωστούς ιστορικούς λόγους- υπονόμηση και περιθωριοποίησή της.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ 1975-1994

Πηγή: Ενημερωτικό Δελτίο ΠΑΣΟΚ

Η πορεία προς την κοινωνική εδραίωση

Οι εκλογικές μετατοπίσεις στην περίοδο 1974-1981, από τη Ν.Δ. και το Κέντρο, απορροφήθηκαν ουσιαστικά από το ΠΑΣΟΚ. Το ΠΑΣΟΚ θα αποσπάσει από τη Ν.Δ. στην περίοδο 1974-1977 κυρίως τα αγροτικά της ερείσματα: η πτώση της Ν.Δ. εντοπίζεται περισσότερο στις αγροτικές και λιγότερο στις αστικές περιοχές. Η επιτυχία του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του 1977 δεν έγκειται μόνον στο γεγονός ότι αύξησε τις ψήφους του στις αγροτικές περιοχές (παραδοσιακά συντηρητικές), αλλά ότι κατόρθωσε να ενισχύσει σημαντικά τις θέσεις του σε βάρος της Ν.Δ.

Η επιτυχία αυτή δεν ήταν τυχαία. Πολλές από τις περιοχές όπου το ΠΑΣΟΚ εμφάνισε μεγάλα ποσοστά αύξησης και η Ν.Δ. μεγάλη πτώση, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. (π.χ. Ηλεία, Κορινθία, Βοιωτία, Εύβοια, Τρίκαλα, Λάρισα, Δράμα, Ημαθία κ.λπ.). Πρόκειται στην πλειοψηφία για νομούς, όπου, κατά την περίοδο 1974-1977,

αναπτύχθηκαν οι έντονες και συχνά βίαιες αγροτικές κινητοποιήσεις κατά της κυβερνητικής πολιτικής, οι συγκρούσεις για τα τσιφλίκια, την Κάρλα, κ.λπ.

Το ΠΑΣΟΚ είναι το μόνο κόμμα που, θα παρακολουθήσει και θα πρωτοδοτήσει αυτές τις κινητοποιήσεις, θα συνδεθεί με τον διάχυτο αγροτικό ριζοσπαστισμό που διαμορφώνεται και θα τον εισπράξει εκλογικά. Αν από τη Ν.Δ. τα κέρδη του ΠΑΣΟΚ στην περίοδο 1974-77, οφείλονται σε μετατόπιση κυρίως αγροτικών στρώματων, από την εκλογική βάση του «Κέντρου» (της ΕΔΗΚ), η μετατόπιση στην αντίστοιχη περίοδο αφορά εργατικά και λαϊκά, ή μικροαστικά στρώματα των μεγάλων πολεοδομικών συγκροτημάτων.

«Πρωθυμμένο» τμήμα

Πρόκειται πιθανότατα για το σχετικά «πρωθυμμένο» τμήμα της εκλογικής βάσης του Κέντρου που υποστήριξε («στιγμιαία») το 1974 την ΕΚ-ΝΔ και όχι

το άγνωστο, ως τότε, ΠΑΣΟΚ, αλλά το οποίο εν συνεχεία στην τριετία 1974-77 θα μετατοπιστεί. Συνοπτικά, το ΠΑΣΟΚ θα απορροφήσει από την εκλογική βάση της Δεξιάς πρώτα τα αγροτικά της στηρίγματα, στην πρώτη φάση της μεταπολίτευσης (1974-1977) και ύστερα, στη δεύτερη περίοδο (1977-81) και αφού έχει καταγραφεί πλέον ως **φερέγγυα εναλλακτική λύση διακυβέρνησης**, τα «καθυστερημένα» εργατικά-λαϊκά και μικροαστικά στηρίγματα της Ν.Δ.

Αντίστροφη είναι η πορεία αποψίλωσης (από το ΠΑΣΟΚ) της κοινωνικής βάσης του «Κέντρου». Από αυτόν τον χώρο το ΠΑΣΟΚ θα απορροφήσει πρώτα (1974-77) τα «προχωρημένα» εργατικά-λαϊκά και μικροαστικά του και σε μικρότερο βαθμό τα «προχωρημένα» αγροτικά ερείσματα του και ύστερα (1977-91) τα «καθυστερημένα» αγροτικά ερείσματα, που μπορεί να συγκρατήθηκαν ως το 1977 από την ΕΔΗΚ, όχι μόνως και το 1981. Η περίοδος κοινωνικής

και πολιτικής εδραίωσης μετά το 1977 θα είναι, επιπλέον, και περίοδος ραγδαίας οργανωτικής επέκτασης (διάγραμμα 1).

Η μελέτη της εκλογικής κοινωνιολογίας του ΠΑΣΟΚ αποκάλυψε την προνομιακή σχέση που αυτό διαμόρφωσε μεταπολιτευτικά, ιδίως από τη δεκαετία του '80, με τα μισθωτά και εργατοϋπαλληλικά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας (πίνακας 1 διάγραμμα 3). Το ΠΑΣΟΚ αποτελεί, με σταθερότητα, το κόμμα που κατ' εξοχήν αντιπροσωπεύει το **λαϊκό κοινωνικό συνασπισμό**. Διαθέτει την εργατική και την αγροτική **υπεροχή**, καθώς και τη μικροαστική **υποστήριξη**. Γενικά, στα μισθωτά εργατοϋπαλληλικά στρώματα εμφανίζει σταθερά (μετά το 1980) **υπεροχή**, είτε πρόκειται για αμιγώς εργατικά, είτε για «ημιπρολεταριακά», όπου το ΚΚΕ διατηρούσε ιστορικά σημαντικές προσβάσεις, αλλά από το οποίο, κατά τη δεκαετία του '80, το ΠΑΣΟΚ κατόρθωσε να αφαιρέσει την πολιτική εκπροσώπηση.

Εντονη επιρροή

Ιδιαίτερα έντονη είναι η επιρροή του:

α) Στα δυναμικότερα τμήματα της **νέας βιομηχανικής εργατικής τάξης**, που διαμορφώθηκε με την οικονομική ανάπτυξη της δεκαπενταετίας 1960-1975. (Γεγονός που πιστοποιείται από την απόλυτη εκλογική του ηγεμονία στα εργοστασιακά σωματεία και τις ομοσπονδίες του βιομηχανικού χώρου).

β) Στα μισθωτά εργατοϋπαλληλικά στρώματα της **Κοινής Ωφέλειας** (ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΛΤΑ, μεταφορές κ.λπ.) και της ευρύτερης δημόσιας διοίκησης, όχι όμως και στο στενό της πυρήνα (Σώματα Ασφαλείας, στρατιωτικοί, δικαστικοί).

γ) Εμφανίζει, **υπεροχή** στα αγροτικά στρώματα, κατά την περίοδο της διακυβέρνησής του, πλην όμως, η μεταστροφή της υπαίθρου κατά τα τέλη της δεκαετίας, αναγόρευσε σε κυρίαρχη τη Νέα Δημοκρατία, ενώ το ΠΑΣΟΚ εξακολούθησε να διαθέτει ισχυρότατη **υποστήριξη**.

δ) Διαθέτει, ακόμη, σημαντική **υποστήριξη** στα μικροαστικά στρώματα. Εν τούτοις, μό-

νον το 1981 κατόρθωσε να αποσπάσει σε αυτά τα στρώματα τη σχετική **υπεροχή** έναντι της Ν.Δ., τάση, όμως, που πολύ γρήγορα αντιστράφηκε.

Η **σημαντική συντηρητική μεταστροφή των μικροαστικών στρωμάτων υπέρ της Νέας Δημοκρατίας** συντελείται ήδη από την περίοδο της πρώτης διακυβέρνησης 1981-85. Αρχίζει μάλιστα αμέσως, μετά το 1981 και εκφράζεται για πρώτη φορά στις Ευρωεκλογές του 1984.

Αντιθέτως, η κομματική επιρροή του ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται ιδιαίτερα χαμηλή στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα: στις αστικές συνοικίες και προάστια των πολεοδομικών συγκροτημάτων (με βάση τις βουλευτικές εκλογές), στα στρώματα της εργοδοσίας, στα παραδοσιακά και νέα μικροαστικά στρώματα (με βάση τις συνδικαλιστικές εκλογές).

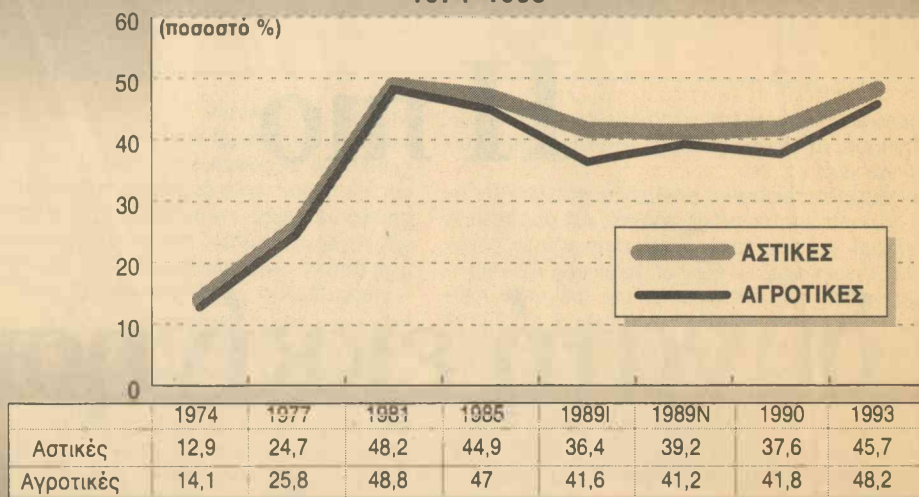
Κατά τη δεκαετία του '80, η μεγαλύτερη κάμψη της επιρροής του ΠΑΣΟΚ θα σημειωθεί στα αστικά κέντρα, ενώ στην υπαίθρο θα επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα. Η -συγκριτικά- μεγαλύτερη διατήρηση στην υπαίθρο είχε ως τελικό αποτέλεσμα να αυξηθεί, για πρώτη φορά, η ψαλίδα αστικών/αγροτικών περιοχών, κυρίως στην περίοδο 1989-90 (διάγραμμα 2). Παρά τη σχετική απόκλιση που εμφανίστηκε, το ΠΑΣΟΚ, από την πλευρά της εκλογικής του βάσης ουδέποτε υπήρξε «**αγροτικό**» κόμμα. Το ισχυρό εκλογικό ρεύμα που το ανέδειξε στην εξουσία το 1981 υπήρξε εξαιρετικά ισοκατανεμημένο, εξίσου ισχυρό στην υπαίθρο (48,8%), όσο και στις πόλεις (48,2%). Το ίδιο ισχύει και για τις τελευταίες εκλογές: η μεταστροφή ευρύτατης μερίδας του εκλογικού σώματος προς το ΠΑΣΟΚ υπήρξε κοινό χαρακτηριστικό τόσο των πόλεων (μεγαλύτερη), όσο και της υπαίθρου (μικρότερη).

Κάμψη και απώλειες

Κατά την περίοδο 1989-90, η κάμψη του ΠΑΣΟΚ δεν υπήρξε ομοιόμορφη. Οι απώλειές του ήταν εντονότερες στις αμιγώς μικροαστικές περιοχές, ενώ στις αμιγώς εργατικές επέδειξε τάσεις συγκράτησης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση των όποιων προσβάσεων είχε

Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

1974-1993

Πηγή: Επεξεργασία εκλογικών αποτελεσμάτων

αποκτήσει στις κατεχοχήν αστικές περιοχές είχε ως αποτέλεσμα την **εμβάθυνση των ταξικών στοιχείων** στην εκλογική του βάση και κατά συνέπεια την ένταση κοινωνικής πόλωσης που χαρακτηρίζει το ελληνικό κομματικό σύστημα.

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας διακυβέρνησης της Ν.Δ., το ΠΑΣΟΚ θα ανακτήσει στα μισθωτά εργατοϋπαλληλικά στρώματα της βιομηχανίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα την επιρροή που διέθετε το 1985, ενώ θα ενισχυθεί και στο δημοσιούπαλληλικο χώρο. Η αύξηση των κομματικών μελών στην ίδια περίοδο (διάγραμμα 1) είναι ενδεικτική για την απορρόφηση της κρίσης εκπροσώπησης, που σημειώθηκε μετά τη στροφή στην οικονομική πολιτική το 1985 και η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη διάσπαση στο συνδικαλιστικό χώρο (δημιουργία της ΣΣΕΚ και της ΣΕΑΚ).

Στις τελευταίες εκλογές (Οκτώβριος 1993), οι τάσεις της κοινωνικής υποστήριξης του κόμματος θα συνεχίσουν να ενισχύονται. Είναι ενδεικτικό, ότι το ΠΑΣΟΚ θα παρουσιάσει τη μεγαλύτερή του αύξηση στις αμιγώς εργατικές περιοχές της πρωτεύουσας. Η επιρροή του ξεπέρασε το 50% και σε ορισμένους δήμους κυμάνθηκε σε επίπεδα υψηλότερα και από τα αντίστοιχα του 1981. Η κοινωνική πόλωση στη βάση των κομμάτων εντάθηκε περισσότερο.

Ηγεμονία επί της Αριστεράς

Η έκβαση του κομματικού ανταγωνισμού ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και την Κομμουνιστική Αριστερά έληξε με την πλήρη ηγεμονία του πρώτου πάνω στη δεύτερη. Το ΠΑΣΟΚ στη μεταπολίτευση, όπως είχε συμβεί αντίστοιχα και με την ΕΚ στη δεκαετία του '60, θα αφαιρέσει εκ νέου την εκπροσώπηση των λαϊκών και εργατικών ερεισμάτων από την Κομμουνιστική Αριστερά. Η διαφορά έγκειται στον μονιμότερο χαρακτήρα που θα προσλάβει αυτή η εκπροσώπηση μεταδικτατορικά και βεβαίως στη δεκαετία του '80. Οι αιτίες αυτής της ιστορικής κατάληξης δεν είναι δύσκολο να εντοπισθούν.

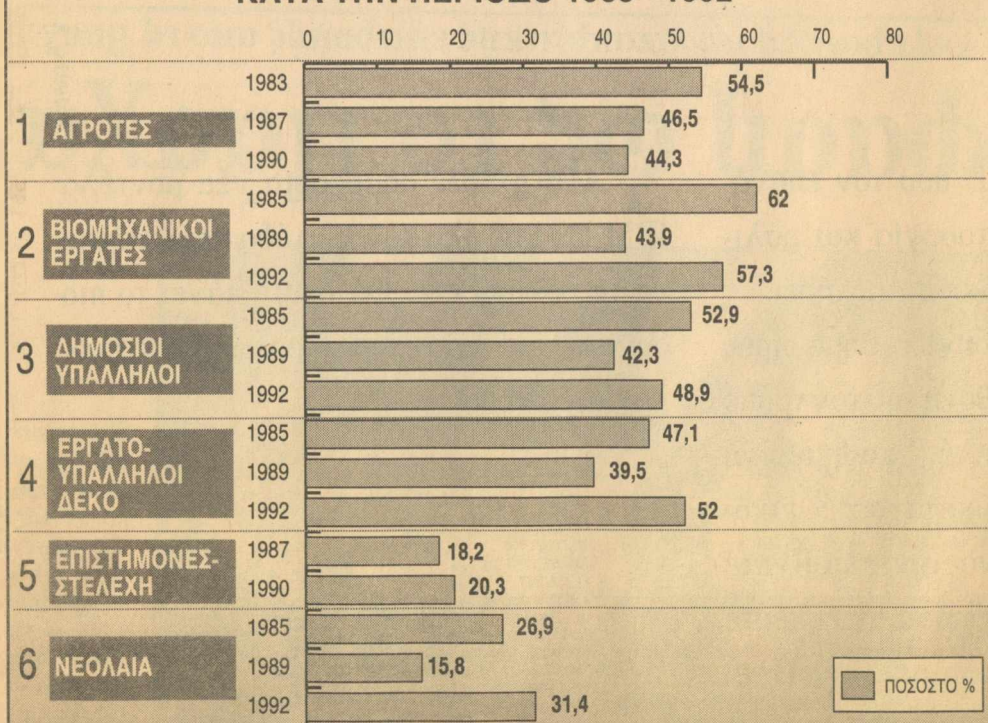
Η εμπέδωση της ηγεμονίας του ΠΑΣΟΚ πάνω στην Αριστερά, σύμφωνα με μια περιοδολόγηση των σχέσεών τους, θα συμβεί σε τρεις φάσεις:

α) Στην περίοδο 1974-81, κυρίως στην υποπερίοδο 1974-77, ο ανταγωνισμός ΠΑΣΟΚ - Αριστεράς θα καθορισθεί, όχι μόνον από τις ιδεολογικές και πολιτικές ιστορικές προϋποθέσεις, αλλά από τη διαφορετική αντιμετώπιση των κοινωνικών κινημάτων.

β) Στην περίοδο της σοσιαλιστικής διακυβέρνησης, το ΠΑΣΟΚ με μοχλό την κυβερνητική πολιτική συγκροτεί και διευρύνει την κοινωνική συμμαχία της Αλλαγής σε βάρος της Αριστεράς (βλέπε και διάγραμμα 2). Ως αποτέλεσμα, οξύνεται η αντιπαράθεση ΠΑΣΟΚ - ΚΚΕ, καθώς αμφισβητείται η ηγεμονία του δεύτερου σε ιστορικά του κοινωνικά προπύργια. Η συνεπαγόμενη πόλωση οδηγεί στις εκλογές του 1985 σε διαρροές από το ΚΚΕ προς το ΠΑΣΟΚ.

γ) Η τρίτη φάση στην εμπέδωση της ηγεμονίας του ΠΑΣΟΚ πάνω στην Αριστερά συμπίπτει και διευκολύνεται από την ιστορική κατάρρευση του Κομμουνιστικού Κόσμου στα τέλη της δεκαετίας του '80 (1989). Στο ίδιο διάστημα η κάμψη της Αριστεράς σε όλους τους κοινωνικούς χώρους είναι θεαματική κ προς όφελος του ΠΑΣΟΚ, τάση που θα καταγραφεί και στο αποτέλεσμα των εκλογών της 10ης Οκτωβρίου 1993.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1983 - 1992

ΠΗΓΗ: Αρχείο εκλογών επαγγελματικών οργανώσεων

1: ΠΑΣΕΓΕΣ, 2: Βιομηχανικές ομοσπονδίες, 3: ΑΔΕΔΥ, 4: ΔΕΚΟ, 5: Επιστημονικοί σύλλογοι, 6: Φοιτητικοί σύλλογοι

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΣΟΚ

Γ' Συνέδριο: νέες ευκαιρίες

Για κατοχύρωση των δημοκρατικών λειτουργιών στο ΠΑΣΟΚ

Τα συνέδρια των πολιτικών κομμάτων θεωρούνται συνηθώς ιδιαίτερα σημαντικά πολιτικά γεγονότα και προσελκύουν την προσοχή τόσο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, όσο και των ειδικών πολιτικών αναλυτών. Αιτία για το αυξημένο αυτό ενδιαφέρον αποτελεί η υπόθεση ότι πρόκειται για την πιο σημαντική διαδικασία στην πορεία ενός κόμματος, κατά την οποία αποφασίζεται η στρατηγική του κόμματος, καθορίζονται οι ιδεολογικές αρχές και το πρόγραμμα για τα επόμενα χρόνια και φυσικά εκλέγεται η ηγεσία που θα εφαρμόσει τη στρατηγική και το πρόγραμμα που χάραξε το συνέδριο.

Με βάση τις ως ανω λειτουργίες, το συνέδριο έχει καταγραφεί ως οργανωτική διαδικασία που κατοχυρώνει τη δημοκρατική δομή ενός κόμματος: Εξασφαλίζοντας τη δημοκρατική συμμετοχή της οργανωμένης βάσης στη ζωή του κόμματος, απορροσταλώνεται η επικοινωνία κόμματος και κοινωνίας, γεγονός που δίνει την ευκαιρία για ανανέωση προσώπων και πολιτικών. Για τα σύγχρονα μαζικά κόμματα, και ιδιαίτερα τα Σοσιαλιστικά που ιστορικά υπήρξαν οι πρώτοι εισηγητές, αλλά και καταπατητές, της εσωκομματικής δημοκρατίας, το συνέδριο αποτελεί την κορυφαία πράξη νομιμοποίησης του κόμματος και των πολιτικών επιλογών του. Το γεγονός ότι τα συνέδρια γίνονται σε αραιά, πλην όμως τακτά, χρονικά διαστήματα (ανά διετία στα περισσότερα ευρωπαϊκά κόμματα)

αυξάνει το ενδιαφέρον του θέματος.

Το τρίτο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ συμπίπτει με τη συμπλήρωση σχεδόν είκοσι χρόνων κομματικής ζωής και με μια ιδιαίτερα σημαντική φάση τόσο της πορείας του κόμματος όσο και της ευρύτερης οικογένειας των ευρωπαϊκών Σοσιαλιστικών κομμάτων. Σύμφωνα με όσα ελέχθησαν, το τρίτο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ μπορεί να θεωρηθεί ως μια ευκαιρία για την κατοχύρωση εσωκομματικών δημοκρατικών διαδικασιών, την οροθέτηση των πολιτικών επιλογών, τη διευκρίνιση των σχέσεων κόμματος-κυβέρνησης και τέλος για την αποσαφήνιση της στρατηγικής καθώς και της πολιτικής ταυτότητας του κόμματος για τα επόμενα χρόνια. Είναι όμως έτσι; Τι διακυβεύεται στο συνέδριο του Απριλίου;

Κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο το ΠΑΣΟΚ πέτυχε να παγιωθεί ως μια κύρια δύναμη στο ελληνικό κομματικό σύστημα. Με πλούσια εμπειρία ως κυβέρνηση και ως αντιπολίτευση το κόμμα θα πρέπει να είναι έτοιμο για το μέλλον. Η εσωκομματική δημοκρατία δεν αποτελεί πεδίο όπου το ΠΑΣΟΚ έχει καταγράψει ιδιαίτερες επιτυχίες. Η χαρακτηριστική προσωπικότητα του Α. Παπανδρέου και η αδιαμφισβήτητη θέση του στην ηγεσία του κόμματος λειτούργησαν συχνά ανασταλτικά στο θέμα της εσωκομματικής δημοκρατίας και της αυτονομίας του κομματικού

μηχανισμού. Η κομματική οργάνωση, παρά την αδιαφιλονίκητη συμβολή της στην εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ και παρά τη δημοκρατική λειτουργία της σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, παρέμεινε συχνά παθητικός αποδέκτης των αποφάσεων της ηγεσίας. Το τρίτο συνέδριο μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για τη θεσμοθέτηση μηχανισμών και

Του ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΥΡΙΝΤΖΗ *

διαδικασιών που θα εγγυώνται την ενότητα και την ηγετική θέση του κόμματος στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Βεβαίως, είναι προφανές ότι δεν αναμένει κανείς από το τρίτο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ να υλοποιήσει την πεμπτούσια της κομματικής δημοκρατίας. Αλλωστε, κάτι τέτοιο αποτελεί μύθο για τα περισσότερα πολιτικά κόμματα. Ήδη, από τις αρχές του αιώνα, όταν ο Michels διετύπωσε τον «σιδηρούν νόμο της ολιγαρχίας», η πολιτική επιστήμη γνωρίζει ότι κάθε κομματική οργάνωση συνδέεται, λιγότερο ή περισσότερο, με ολιγαρχικά φαινόμενα. Συγκέντρωση και ενίοτε κατάχρηση εξουσίας από την ηγετική ομάδα είναι ο κανόνας μάλλον παρά η εξαίρεση. Επιπλέον, η θεσμοποίηση σταθερών δημοκρατικών διαδικασιών δεν είναι αυτοσκοπός. Είναι και απαραίτητη προϋπόθεση για την εξασφάλιση της νομιμοποίησης της ηγεσίας και της συ-

νέχειας και ενότητας του κόμματος. Συνεπώς, αυτό που διακυβεύεται δεν είναι η αφηρημένη δημοκρατική λειτουργία του κόμματος, αλλά η κατοχύρωση των όρων για τη νομιμοποιημένη και σταθερή παρουσία του στην πολιτική σκηνή. Η διεξαγωγή συνεδρίων σε τακτά χρονικά διαστήματα, με δεδομένες και αποδεκτές διαδικασίες και η ελεύθερη έκφραση των διαφορετικών απόψεων που συγκροτούνται σε κάθε κόμμα αποτελούν το ελάχιστο και ταυτόχρονα ρεαλιστικό όριο προσδοκιών από το τρίτο συνέδριο.

Το θέμα της ελεύθερης έκφρασης των διαφορετικών απόψεων και πολιτικών μέσα στο κόμμα παραπέμπει στο πρόβλημα της πολιτικής ταυτότητας και της στρατηγικής για το μέλλον. Πρόκειται για τεράστιο ζήτημα που απασχολεί όλα τα ευρωπαϊκά Σοσιαλιστικά κόμματα. Στη μετακομμουνιστική και μεταδιπολική Ευρώπη, τα σοσιαλιστικά κόμματα καλούνται να παρουσιάσουν νέες προτάσεις και οράματα. Η ταυτότητα της «Αριστεράς» παραμένει ζητούμενο και το ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να αποφύγει το σχετικό προβληματισμό. Είναι άγνωστο σε ποιο βαθμό το συνέδριο θα ασχοληθεί με θέματα προγράμματος και ιδεολογίας.

Το πρόγραμμα και ο τρόπος εφαρμογής του από την κυβέρνηση αποτελούν πεδίο διαφωνιών και διαλόγου για κάθε κόμμα. Επιπλέον συχνά επι-

καλύπτουν και ενδοπαρταξιακές διαμάχες και συγκρούσεις. Το ΠΑΣΟΚ αργά ή γρήγορα θα πρέπει να αντιμετωπίσει και τέτοια ζητήματα, τα οποία κατά το παρελθόν παρέμεναν καλυμμένα υπό το πέπλο μιας επιφανειακής ομοφωνίας με βάση τις εισηγήσεις της ηγεσίας. Η ουσιαστική αντιπαράθεση και συζήτηση για τις πολιτικές επιλογές και τον τρόπο άσκησης της εξουσίας είναι σήμερα γνωστή και αποδεκτή πρακτική σε όλα τα μεγάλα κόμματα και μπορεί να αποτελέσει τη βάση για γόνιμες και επωφελείς συνθέσεις. Υπάρχει βέβαια πάντα ο κίνδυνος το συνέδριο να υποταχθεί στη λογική των μικροπολιτικών επιδιώξεων και να αναλωθεί στις προσπάθειες των διαφόρων ομάδων για βελτίωση της θέσης τους στην εσωκομματική ιεραρχία. Μια τέτοια προοπτική κινδυνεύει να ακυρώσει το ουσιαστικό πολιτικό περιεχόμενο του συνεδρίου.

Εάν το τρίτο συνέδριο δεν αποτελέσει το χώρο συζήτησης και καθιέρωσης ενός σχετικά σταθερού και αποδοτικού οργανωτικού σχήματος στο πλαίσιο του οποίου θα εξασφαλίζεται η κομματική ενότητα και συνέχεια, καθώς και η στρατηγική και προγραμματική κατεύθυνση του κόμματος, το ΠΑΣΟΚ θα έχει απλώς μεταθέσει μια σειρά από πιεστικά και σημαντικά προβλήματα για το μέλλον.

* Ο κ. Λυριντζής είναι αναπληρωτής καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πάνιμο Αθηνών.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΤΡΙΤ

Η διαδικασία της διαδοχής

Στην κομματική ηγεσία

Ούτως ή άλλως στα μεγάλα κόμματα εξουσίας, η αλλαγή ηγεσίας είναι μια περιπλοκή συχνά επώδυνη υπόθεση. Καθίσταται δε περιπλοκότερη καθόσον η κομματική ηγεσία άρχει επί πολύ μακρό χρονικό διάστημα, αναπτύσσονται δυνάμεις αδρανείας που εμποδίζουν την κινητικότητα εντός ενός εκάστου κόμματος εξουσίας. Εκδήλωση αδρανείας αυτού του είδους είναι ο περίφημος «νόμος της ολιγαρχίας», η προϊούσα δηλαδή αυτονόμηση του ηγετικού κλιμακίου από την κομματική βάση, με αποτέλεσμα τη σκλήρυνση των γραφειοκρατικών δομών και τον μονοσήμαντο χαρακτήρα της κομματικής εκπροσώπησης. Θα μπορούσαμε μάλιστα να υποστηρίξουμε ότι η δυστοκία που παρατηρείται στις διαδικασίες διαδοχής των κομματικών ηγεσιών είναι αντιστρόφως ανάλογη του βαθμού της εσωκομματικής δημοκρατίας. Όσο περισσότερο δηλαδή λειτουργεί η εσωκομματική δημοκρατία, τόσο ομαλότερα γίνεται η παράδοση της ηγετικής σκυτάλης.

Του **ΝΙΚΟΥ ΔΕΜΕΡΤΖΗ***

Κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο έχουν σημειωθεί όχι λίγες αλλαγές στην ηγεσία διαφόρων ελληνικών πολιτικών κομμάτων. Ακριβώς όμως λόγω του εσωτερικού δημοκρατικού ελλείμματος που εγγενώς χαρακτηρίζει τα περισσότερα εξ αυτών, οι διαδικασίες διαδοχής σηματοδεύτηκαν από έντονες αμφισβητήσεις, αλλά και από διασπάσεις. Και τούτο διότι δεν τηρούνται πάντοτε πάγιες ανοικτές ρυθμίσεις των εσωκομματικών υποθέσεων, όπως είναι π.χ. η επιλογή υποψηφίων, τα κριτήρια διαγραφής μελών, ο έλεγχος των οικονομικών των κομμάτων κ.λπ. Η εξάλειψη δε του φαινομένου αυτού συνιστά για πολλούς έναν από τους σπουδαιότερους δρόμους εκσυγχρονισμού του ελληνικού πολιτικού συστήματος.

Σαφείς κινήσεις

Στις αμέσως επόμενες μέρες θα διοργανωθεί το τρίτο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ μέσα στην εικοσάχρονη παρουσία του. Ασφαλώς, ο προσυνεδριακός διάλογος και η προβολή του κινούνται μέχρι στιγμής, σε χαμηλά επίπεδα. Παρ' όλο δε που η διαδοχή ηγεσίας δεν τίθεται στην ημερήσια διάταξη του συνεδρίου, οι πάντες συναινούν στη σημασία του για τον προσδιορισμό των μελλοντικών τάσεων και τη διαμόρφωση των συσχετισμών για τη λεγόμενη «μεταπαπανδρεϊκή εποχή». Δεν είναι μάλιστα λίγες οι ενδείξεις και οι άτυπες πλην σαφείς κινήσεις μεζόνων στελεχών που διεκδικούν την ηγετική τους αναβάθμιση στη διεκδίκηση της διαδοχής, υιοθετώντας τακτικές που στο τρέχον πολιτικό λεξιλόγιο είναι γνωστές ως «συντροφικά μαχαιρώματα».

Θα πρέπει να κατανοηθεί ότι τέτοιου είδους ενέργειες δεν είναι τυχαίες, αλλά συνάπτονται με την ιδιαίτερη κομματική πολιτική κουλτούρα που διαμόρφωσε το ΠΑΣΟΚ από το 1974 και μετά. Μια πολιτική κουλτούρα που μεταξύ άλλων στοιχειοθετείται από δύο κύριες αλληλένδετες παραμέτρους: την έλλειψη ουσιαστικής εσωκομματικής δημοκρατίας και την ιδιότητα του Ανδρέα Παπανδρέου ως χαρισματικού ηγέτη.

Για το ζήτημα της εσωκομματικής δημοκρατίας του ΠΑΣΟΚ δεν χρειάζεται κανείς να επιμείνει πολύ, μια και όλα αυτά τα χρόνια ήταν και είναι ορατό δια γυμνού οφθαλμού [μαζικές διαγραφές, ενός ανδρός αρχή, δια βοής(!) εκλογή του προέδρου, άτυπα κριτήρια επιλογής υποψηφίων κ.λπ.]. Εκείνο που θα πρέπει ίσως να ειπωθεί είναι ότι η ατροφική εσωτερική δημοκρατία του κυβερνώντος κόμματος εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο των προ-αλλά και αντι-δημοκρατικών τάσεων του ελληνικού πολιτικού βίου. Περισσότερου ωστόσο σχολιασμού χρήζει η παράμετρος «χαρισματική ηγεσία».

Ποιος είναι «χαρισματικός»

Κατ' αρχήν, ο όρος εδώ θα πρέπει να εκληφθεί με την επισημονική του σημασία και όχι βάσει των θυμικών διαθέσεων του ενός ή του άλλου απέναντι στο πρόσωπο του Ανδρέα Παπανδρέου. Και με την αυστηρή κοινωνιολογική έννοια, χαρισματικός ηγέτης είναι όποιος θεωρείται ότι διαθέτει ασυνήθιστες για τον μέσο άνθρωπο ικανότητες στη βάση των οποίων αποκτά μian αυθεντία που εισπράττεται ως κλήση, αποστολή και καθήκον απέναντι στην «ιστορία» και τον «λαό». Ο χαρισματικός ηγέτης είναι αντικείμενο ταύτισης από ευρέα κοινωνικά στρώματα και διαθέτει πολύ μεγάλα περιθώρια προσωπικών πρωτοβουλιών. Επίσης, όμως έχει την ανάγκη ενός διοικητικού προσωπικού που αναλαμβάνει την διεκπεραίωση της πολιτικής του στρατηγικής και την προστασία του από την «καθημερινοποίηση» (ή απομυθοποίηση) του χαρίσματός του, η οποία ωστόσο ούτως ή άλλως κάποτε επέρχεται λόγω της «φθοράς της εξουσίας».

Είναι ακριβώς αυτή η λειτουργία του προσωπικού που παρά την σχέση άμεσης εξάρτησης από τον ηγέτη αποκτά συχνά αποφασιστικές αρμοδιότητες που εκδηλώνονται και στη διαδικασία της διαδοχής. Η πορεία όμως προς τον εξορθολογισμό της πολιτικής εξουσίας είναι δύσκολη εν όσον μάλιστα ο ίδιος ο χαρισματικός ηγέτης συμμετέχει ενεργώς στην προετοιμασία της διαδοχής του. Στην περίπτωση δε αυτή, η γνήσια δημοκρατική μετεξέλιξη έχει τις λιγότερες πιθανότητες έναντι του «χρίσματος» ή της «δημοψηφισματικής» ανάδειξης της νέας ηγεσίας.

Αργά ή γρήγορα τα ζητήματα αυτά θα τεθούν επιτακτικά πλέον στο χώρο του ΠΑΣΟΚ. Η επιλογή, όμως, που θα υιοθετηθεί δεν θα αφορά μόνο το ίδιο, αλλά ολόκληρη την ελληνική κοινωνία.

* Ο κ. Δεμερτζής είναι επίκουρος καθηγητής του τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών.